

RECENZE – BOOK REVIEW

T. G. Masaryk, *Univerzitní přednášky II. Stručný náčrt dějin filozofie – Dějiny antické filozofie*, Spisy TGM 5, eds. J. Gabriel – H. Pavlincová – J. Zouhar, Praha: Ústav T. G. Masaryka – Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2014, 570 s.

Snad bych měl nejdřív odkázat na to, co tu již bylo napsáno v souvislosti s I. svazkem těchto přednášek.¹ V té vždy pečlivě připravované edici Spisů T. G. Masaryka (pod záštitou Ústavu T. G. Masaryka a Masarykova ústavu a Archivu AV ČR) není hned vidět, jak náročný úkol si redakční rada a jednotlivé týmy editorů předsevzaly.

Nejdříve však jedna korekce. Původně (ještě před dvěma roky) bylo počítáno s 36 svazky a chybělo vydat ještě 8 svazků. Nynější stav: Těch plánovaných svazků je teď 38; a přitom k vydání jich chybí už jenom 6. Ten poslední zrovna vydaný svazek navazuje na *Univerzitní přednášky I* (vyšlé roku 2012; 4. svazek Spisů TGM).

Dnes, 132 let od počátku Masarykova univerzitního působení v Praze, nás už zřejmě ani v nejmenším nenapadne, že tehdy neexistovaly dnešní pohodové možnosti simultánního záznamu obrazu i zvuku. Jako dnes máme již k dispozici přetisk aspoň těsnopisných záznamů cyklů přednášek z univerzitních „běhů“ let 1884–1885 a 1898–1899 (viz 4. svazek Spisů TGM), tím 5. svazkem

Spisů TGM máme navíc v knižní podobě Masarykovy přednášky z dějin filosofie od antiky po novověk (z akademických let 1886–1888) a jeden cyklus antické filosofie (bez časového určení těch přednášek). K předchozímu dodejme, že již předtím vyšel 17. svazek (s přednáškami a studiiemi z let 1882–1883).

Iniciátoři a pořizovatelé těchto záznamů zůstali pro nás anonymní. Ediční poznámky uvádějí podrobnosti o původním zveřejnění těchto elaborátů, které taktó nejsou přímo zcela věrohodně autentické (jen s jistou přibližností snad ano). Celý nyní uváděný 5. svazek Spisů TGM (když překonali nejednu nám ostatním stěží představitelnou svízel) připravili pečlivě k vydání (v abecedním pořadí) Jiří Gabriel, Helena Pavlincová a Jan Zouhar; se spoluprací Josefa Petrželky (pro řecké texty). Sponzorsky přispěla Nadace Jana Klimenta.

Jako u 4. svazku, také u tohoto 5. svazku musím hned úvodem na něco (a možná ještě naléhavěji) upozornit. Výslovně sice běžně „filoZofie“, ale ono je něco zcela jiného řecké „sofia“, a opět – kupodivu – „ζόφος“, tedy **s psaným „z“** na začátku, s významem např. „mrákota“, „temnota“, „večer“ apod. Budu ve svém textu psát „filoSofie“ (též při odkazování na jinak vtištěnou podobu); tak se to psalo – **s náležitým „s“** uprostřed slovní složeniny – ještě po 2. světové válce. — Mnohem naléhavější ovšem je, když si uvědomíme, že mělo dojít k vydání textu mj. o **antické řecké filosofii**. Potom bychom měli vzít také v úvahu, že antická řečtina měla dvojitě „e“ a dvojitě „o“ (tedy také „é“ a „ó“), což čeština přepisovat umí. I když se na dlouhá desetiletí již

¹ Srov. recenzi M. Dokulila, *Studia philosophica* 60, 2013, č. 1, s. 91–93. (Pozn. red.)

stalo zvykem (ne-li fakticky normou), že kdekdo píše třeba místo „Platón“ to jméno jen s „o“. Jenže v posledních letech se opět začíná vžívat respekt k původnímu pravopisu pro řadu jazyků (třeba už i francouzský *accent grave* se někdy objeví), takže přibývá také pro přepis řečtiny třeba „Aristotelés“ (s „é“ v koncovce). Méně již se zatím obecně ví, že mj. třeba Órigenés by měl mít rovněž odlišný hláskový přepis do češtiny, spolu se spoustou dalších řeckých jmen s obdobným nárokem. — Také pro tuto knihu byly ovšem na samém počátku závazné výchozí ediční pravopisné zásady, aniž před lety někdo nutně musel či mohl hned domyslet, že dojde na text, v němž bude přímo **jeho součástí navíc antická řečtina**. Takže by bývalo bylo na místě realizovat také podle toho přepis jmen, jak v textu, tak potom v rejstříku. Nejen to. Za Masarykových časů se psalo – blíže k řeckým grafickým i fonetickým zdrojům – třeba tak frekventované slovo jako „theologie“ („theos“ = „bůh“). Anebo „Athény“ (dnes s výslovností [afinaj], takže nemluvíme hned o fonetice, jde-li o grafiku!). — Chápu, že tu byla snaha udržet výchozí redakční pravopisné zřetele. Nebylo by bývalo lepší, i když výjimečně v této úctyhodné edici, ponechat přece jen starší (původní) znění, jak Masarykovo, tak bližší též té řečtině? Když dokonce byla ta řečtina přímo samozřejmou součástí přednášeného textu?

Tentokrát jde o dvě publikace z oblasti dějin filosofie. Obsáhlý je *Stručný náčrt dějin filosofie* (zhruba 400 stran). *Dějiny antické filosofie* mají jen 110 stran a určitě stojí za to porovnat je s tím, co a jak bylo rozsáhleji autorem předneseno časově předtím.

Zastavme se především nad tou první a také rozsahem i obsahem významnější prací. Masaryk nezačne svůj výklad hned nějakým antickým filosofem či přímo předpoklady k filosofování. Takže se nejdříve dovíme, že snad nelze pochybovat o tom, že filosofie je vědou (str. 13). Ko-

nec 19. století je ovšem v civilizovaných zemích tehdejšího času stále dobou, která s jistým optimismem počítá s postupným dovršováním lidského vědění. Takže součástí filosofické aktivity tehdy bylo také stále sledované a občas revidované třídění věd (str. 30–33). Kupodivu takto, s tímto zřetelem, i když již ve zcela jiné situaci, pokud šlo o další rozvoj věd, začínaly kurzy dějin filosofie na UK v Praze ještě po roce 1945 (mj. prof. Josef Král)!

Masaryk chtěl učmit jasně svým posluchačům hned zpočátku, jak se musí výklad o čemkoliv důležitém začít. Takže s vědomím určitých vzájemných vztahů v rámci lidského vědění nejdříve definoval jak „dějiny“, tak „filosofii“. Hned k tomu připojil s komentářem literaturu, z níž by mohli studenti čerpat další poučení, včetně filosofických slovníků; ty výchozí zdroje byly tehdy především německé (str. 19–20). Také se zmínil o mýtu jako předstupni jak vědy v užším smyslu, tak filosofie. Možná také stojí za zmínku, že těch vědních oborů rozlišoval Masaryk 2 × 10; 10 abstraktních a 10 paralelně konkrétních. S 8 paralelně provázanými praktickými obory. Přitom s poukazem na to, že filosofie se v každé době „zbarvuje jednou nebo více vědami“ (str. 30). A hned dodal jako další problém: zda člověk poznává dříve přírodu, anebo sebe sama. Nato charakterizoval obecné předpoklady pro řecké filosofické myšlení. Teprve potom navázal „iónskou školou přírodozpytnou“. Základní nosné termíny různých filosofii u starých Řeků Masaryk samozřejmě citoval řecky, protože také zapisovatel psal ty výrazy zrovna a jenom řecky. (Např. viz jen str. 131, kolikrát vpadá řečtina do výkladu. V poznámkách na str. 382 české přepisy ke str. 131 náhodou chybí. Není to jediný případ, kdy se tak stalo. Také to nepřímo dokládá, s jakými předpoklady u svých posluchačů vysokoškolský učitel tehdy zřejmě počítal, když přednášel.)

Rovněž část nadepsaná „Filosofie středověká“ začíná celkovým uvedením

do problematiky. Víc než dvě strany tentokrát zahrnuje literatura; opět především německá, ale i řada francouzských knih je tu uvedena. Tehdy ještě žádné publikace české. Masaryk opět, máje na mysli především vznik a vývoj křesťanství, začíná svůj výklad úpadkem polytheismu v Římském impériu (str. 159–170). Připomíná, že Kristus „nezanechal nic psaného“ (str. 176); anebo že Kristus „žádnou církev nezakládal“ (str. 179). Tam, kde má Masaryk na mysli odkaz vzešlý z Ježíšovy smrti na kříži, cituje „Krista“; nemluví už potom o Ježíšovi. Ačkoli víme, že Masaryk již před dovršením svých 30 let věku nevěřil v dogma o Boží Trojici, zde v tomto textu zůstává relativně neutrálním referujícím o božství Kristově, aniž to komentuje: „Kristus poznal se být mesiášem prorokovaným v Starém zákoně. Učí jako moc máje. Věří ve své poslání a žádá, aby se v něj věřilo. Dověřil proroky.“ (Str. 179.) Tzv. *Apostolicum* (zde jako „římské krédo“) bylo uvedeno v záznamu z přednášek jen řecky (str. 180); český překlad (na str. 384) uvádí ovšem dnes běžný převod s „trojičnými“ intencemi (tj. s „Duchem svatým“, ačkoli v řecké předloze je jenom „pneuma hagian“; přičemž „pneuma“ je gramaticky středního rodu a pak bez okamžitých personifikačních intuic). Masaryk dále uvede ještě gnosticismus a manichejství, a teprve potom přejde k problematice vzniku katolické církve a katolicismu (od str. 190). Opět, i tady, bez komentáře, jenom referuje: „Zjevení Kristovo, jak vyloženo, pokládalo se za absolutní... Představa, že jediný Bůh jediným Kristem se zjevil, přirozeně vedla k víře, že jediná je mezi lidmi autorita.“ (Str. 191.) Po přiblížení katolicky pojatého monoteismu následují ale také tyto pozoruhodné věty: „Veliké množství lidí rádo věří. Veliké množství lidí v potu tváře vydělává si denní chléb, rádo se dá vést. Lidé rádi věří — ovšem zase na druhé straně každý člověk, jak už první rodičové, chce být — Bohem sám.“ (Str. 191.)

Masaryk rozlišil 4 výchozí údobí vývoje katolického dogmatu. Zmínil se i o islámu. Další oddíl věnoval dějinám scholastiky.

Zhruba 130 stran je posléze věnováno novověké filosofii. Výkladu o jednotlivých postavách tohoto období předchází opět „charakterizace nové doby“ (str. 251); včetně kratšího výkladu o české reformaci (str. 256–260). Celkem až po 20 uvozujících stranách teprve začíná výklad o reformaci a renesanční filosofii. Obširnější výklad je až u Descarta (str. 293–300). Čtyři strany jsou věnovány Komenskému (od str. 313). Podrobným výkladem potom překvapuje až IV. část, soustředěná především na J. Locke (15 stran), a V. část, v níž je nejvíc stran soustředěno – z řady důvodů pochopitelně – na D. Humea (počínaje str. 353, dokonce 21 stran!). Masaryk zde konstatuje, že právě Hume „své době a do značné míry ještě i naší dává hlavní ráz filosofický“ (str. 353).

Tuto výchozí stručnou informaci o jedinečném edičním počínu několika úvodem zmíněných institucí (včetně Katedry filosofie FF MU, která tiskem ve svazku k bibliografickým účelům zvláště zmíněna nebyla a odkud pocházejí všichni, kteří tento svazek do tisku připravovali) bych měl určitě zakončit upřímným díkem za zcela jedinečný dárek jménem všech, kdo si váží Masarykova odkazu. Tentokrát za podnětný text k dějinám filosofie, jimiž se profesor Masaryk snažil velmi naléhavě mj. upozornit na to, jak „každý je dítětem své doby a má připravenou cestu od předchůdců“ (str. 29). A ovšem: že bychom měli hledat také v dějinách filosofie jistý řád... Četbou zde stručně připomínaného souboru dvou Masarykových přednáškových cyklů máme zase zcela jedinečnou příležitost „jakoby“ v univerzitní posluchárně naslouchat naléhavě formulovaným argumentům vynikajícího odborníka a významného profesora na tehdy jediné

české univerzitě. Nenechme si tuto určitě nečekanou příležitost ujít!

Miloš Dokulil

Ľubomír Belás, *Kant a Machiavelli. Historicko-filozofická analýza a komparácia*, Prešov: Prešovská univerzita 2013, 126 s.

Přední slovenský znalec novověké filozofie, zejména díla I. Kanta, profesor Prešovské univerzity Ľubomír Belás se ve své poslední monografii *Kant a Machiavelli. Historicko-filozofická analýza a komparácia* zabývá dvěma významnými postavami z různých epoch evropského filozofického myšlení.

V první kapitole N. Machiavelli: Etika, politika a dejiny autor rekapituluje na pozadí dobových událostí a Machiavelliho osudů jeho názory a věnuje se v tomto kontextu především rozboru jeho pojetí moci a státu. Jeho textová analýza se opírá o všechny klíčové Machiavelliho práce – *Vladaře*, *Úvahy o prvních deseti knihách Tita Livia a Florentské dejiny*. Vymezuje rovněž přesně Machiavelliho vztah k otázce morálky a rekonstruuje jeho občanskou etiku, zejména jeho úvahy o problematice ctnosti. Je třeba ocenit, že Belás neopomněl velmi poučeně ukázat klíčové místo pojmů virtù, fortuna, necessità a occasione ve struktuře Machiavelliho politického myšlení. Značnou pozornost pak přirozeně věnoval Machiavelliho přístupu k dějinám a jejich vztahu k politice.

Druhá kapitola I. Kant: Dejiny, spoločnosť a politika se opírá o analýzu Kantových spisů *Kritika čistého rozumu*, *Kritika soudnosti*, *K věčnému míru*, *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*, *Metafyzika mravů* a řady dalších Kantových textů. Citlivě se autor vyrovnal s tím, že Kant nenapsal žádnou práci, která by se speciálně věnovala problematice společnosti, a navíc se v jeho malých spisech

(*Co je osvícenství a Idea k všeobecným dějinám*) setkáváme s dvěma různými typy společnosti – stavovskou a občanskou. Právě tyto tzv. malé spisy pokládá Belás správně za východisko našeho přístupu ke Kantově filozofii dějin.

Čtenářovo očekávání vzbuzuje zejména třetí kapitola Kant a Machiavelli: Historicko-filozofická a systematická komparácia. Je to neobvyklý a nesporně odvážný pokus o srovnání zcela odlišných myslitelů. Už v předchozích kapitolách autor prokázal hlubokou znalost jejich díla. Pokládá sice za evidentní, že oba myslitelé jsou zakotveni v různých geografických a časových realitách, v odlišných kulturně-duchovních souvislostech a ideových zdrojích, přesto však je podle jeho názoru spojuje proces emancipace od autority a tradice začínající v renesanci, proces, který je přirozeně obsáhlý, dynamický a v konkrétních podobách bohatě strukturovaný. Otázkou zůstává, zda to není ke skutečně oprávněné komparaci málo a zda pod tímto úhlem pohledu nemůžeme nakonec srovnávat kterékoliv myslitele novověku, protože se většinou všichni snažili o emancipaci od autority a svazující tradice.

Přestože některé Belásovy formule nemusejí být přijaty jednoznačně a mohou být pokládány za diskusní, jako například o Karlu Jaspersovi jako jediném Kantově skutečném žákovi, je jeho monografie přínosem, příkladem solidní filozofické práce a inspirací pro další historicko-filozofické bádání.

Jan Zouhar

Konrad Paul Liessmann, *Chvála hranic. Kritika politické rozlišovací schopnosti*, př. Milan Váňa, Praha: Academia 2014, 143 s.

Konrada Liessmanna známe jako autora několika knih přeložených do češtiny, z nichž snad největší rozruch vzbudila